

Фросина ТАСHEВСКА-РЕМЕНСКИ

“
*Umot neka
t i b i d e v o d a ~*
”

Еден од процесите кој им се препорачува на сите поранешни социјалистички земји, на патот кон Европа е процесот на лустрација. Лустрацијата - процес кој е спроведен во неколку источноевропски земји, најчесто е дефиниран како "отстранување на опонентите на демократијата и оние кои во поранешниот режим ги кршеле човековите слободи и права".

Поимот лустрација е изведен од латинскиот збор *lustratio* - "чистење од гревовите", односно *lustrum*, секои пет години се приредува "државна церемонија на жртвување за чистење од гревовите и покајание на целиот народ".

Римјаните поимот го наследиле од Грците, кај кои зборот *katharsas*, меѓу лекарите означувал "празнење на црева", а меѓу љубителите на мудроста, "морално чистење на душата и на духот". Методи слични на лустрацијата по Втората светска војна, по падот на фашизмот, се применувале во некои европски земји - во Франција (епурацион или очистување), Италија (дефашизација) и Германија (денацификација).

Лустрацијата често е наречена и "лов на вештерки", бидејќи "трага по грешките

од минатото". Ваквиот назив доаѓа, пред сè, поради повеќе лошите, отколку добрите искуства кои земјите од Источна Европа ги имале во текот на спроведувањето на лустрацијата. Европските аналитичари (Тина Розенберг), кои го изучуваат процесот на лустрација во Источна Европа, пишуваат за опасностите кои ги носи лустрацијата: "...Поради тоа што лустрацијата ги крши човековите права и ги казнува луѓето, понекогаш и само затоа што нивните имиња се појавуваат во некои весници, кои можат, но и не мораат да бидат точни, верувам дека не е корисно низ лустрација да се гради демократијата. Лустрацијата го охрабрува настанокот на методи како што се политизација на самиот Закон, менталитет на правење црни списоци, етикетање, чистки на политички противници, идеја дека оние кои мислат спротивно треба да се казнат". Сепак, Парламентарното со-

процес. Процесот, исто така, беше исполитизиран со надеж дека во предизборната кампања за локалните избори во 2000 г. одредени кандидати за политички позиции ќе се идентификуваат како соработници-информатори на тајната служба. По стапувањето вон сила на овој Закон, дискусијата се фокусираше на прашањето дали треба да се донесе закон со кои идните државни функционери ќе дадат изјава дека не биле соработници или информатори на Службата за државна безбедност. Овие бурни дискусии повторно добија доза на политизација пред локалните избори во 2000 година, со цел промоторите на идејата за лустрација да си го подобрат предизборниот рејтинг, со тоа што ќе се насочи контрасоцијалистичкиот режим.

Во декември 2006 г. група пратеници, по иницијатива на г. Стојан Андов, во собраниска процедура поднесе Предлог за до-

ЛУСТРАЦИЈА, АМ - МОРАЛНА

брание на Советот на Европа, на членовите, со Резолуцијата 1096 од 1996 година им ја препорачува лустрацијата и предупредува дека "пропуштањето на овој процес може

"...Поради тоа што лустрацијата ги крши човековите права и ги казнува луѓето, понекогаш и само затоа што нивните имиња се појавуваат во некои весници, кои можат, но и не мораат да бидат точни, верувам дека не е корисно низ лустрација да се гради демократијата. Лустрацијата го охрабрува настанокот на методи како што се политизација на самиот Закон, менталитет на правење на црни списоци, етикетање, чистки на политички противници, идеја дека оние кои мислат спротивно треба да се казнат".

да доведе до повторно насилство".

Приврзаниците тврдат дека "лустрацијата не е нешто што се однесува на секојдневниот живот на граѓаните, туку е важна за целото општество". Според нив, таа е важна бидејќи "ја спречува манипулацијата со минатото", а во случај со балканските земји, токму таквата манипулација е честа појава во сите политички режими.

Опонентите на лустрацијата, тврдат дека "луѓето мораат да имаат шанса да се сменат". Лустрацијата како етичка категорија, која се однесува на "утврдување одговорност за поддршка на репресивната политика", според нив, е легитимна само "доколку одговорноста е потврдена во постапка пред суд".

Во Република Македонија, како увертира за донесувањето Закон за лустрација беше донесувањето Закон за пристап до досиејата на тајната служба, објавен на 5 јули 2000 година, а предложен од тогашниот министер за внатрешни работи г-ца Доста Димовска. Законот се применуваше во период од јули 2000 г. до јули 2001 г. односно во периодот кога Македонија се наоѓаше во најголемата безбедносна криза и беше очекуван малиот интерес за овој

несување Закон за определување на дополнителен услов за вршење јавна функција. Законот претставува континуитет на дискусијата која застана во 2000 г. Законот (на кратко) предвидува дека (чл. 2 став 1) "Лицето кандидат за носител или носител на јавна функција... до денот на влегувањето во сила на овој Закон, не е евидентирано во досиејата на Службата за државна безбедност како таен информатор при оперативно прибирање информации..., од органите за државна безбедност..., оформени и водени за одредени лица со кои се кршени или ограничувани основните права и слободи на граѓаните од политички или од идеолошки причини, го исполнува дополнителниот услов за кандидирање или за вршење јавна функција". Во натамошниот текст на Предлог-законот се наведува што се подразбира под соработка, кои јавни функции ги опфаќа овој Закон, кој ги утврдува фактите за соработка/несоработка на лицето-кандидат со Службата за државна безбедност, кој ја формира Комисијата за утврдување на фактите, составот и изборот на Комисијата итн.

Она што паѓа во очи и наметнува потреба од поширока етичка и јавна дискусија е

Ако лустрацијата е "чистење на гревовите", "отстранување на опонентите на демократијата", тогаш која е целта на амнестијата чии субјекти се многу поопасни прекршители на човековите слободи и права од субјектите на лустрацијата.

барањето мудар одговор на прашањето: Дали на Република Македонија навистина ѝ е потребен ваков Закон, со кој ќе се ограничи уставно загарантираното право на граѓаните да вршат јавни функции? Дали Законот за лустрација има и други, скриени цели?

Дилемите се продлабочуваат и ако подалбоко се навлезе во анализа на целите на тогашната соработка на поединци со службите за државна безбедност. Во поранешниот режим, службите за државна безбедност имале клучна улога во заштитата на државата од секакви облици на загро-

зување, во буквална смисла на зборот. Обврска на сите граѓани била "задолжителна соработка со милицијата", вклучувајќи ги и службите за државна безбедност заради заштита на државата. Прибирањето информации од витален интерес за државата и за националната безбедност (на полулегален и легален начин), и тогаш и денес се основна цел и постулат во работата на службите за државна безбедност и полицијата, воопшто. Доброволноста на граѓаните за соработка со службата за безбедност и полицијата е релативна категорија. Таа денес добива на значење и важност, до-

дека во поранешниот (но, и во современиот) систем се поистоветувала со обврска.

Она што ми предизвикува дилема е фактот дека ние понекогаш немаме (или не сакаме да покажеме), доволно мудрост во барањето вистински момент за спроведување одредена работа. Ако лустрацијата е "чистење на гревовите", "отстранување на опонентите на демократијата", тогаш која е целта на амнестијата чии субјекти се многу поопасни прекршители на човековите слободи и права од субјектите на лустрацијата. Дали ја занемаривме(уваме) примарната цел на субјектите на постконфликтната амнестија?

Законот за амнестија, иако не се однесуваше на социјалистичкиот период на кој се однесува Законот за лустрација, беше донесен во март 2002 година. Овој Закон донесе амнестија од натамошни истражни и законски постапки, и ги поништи затвор-

АМНЕСТИЈА ИЛИ АМНЕЗИЈА И ЕТИЧКА ДИЛЕМА

ските казни за сите лица за кои беше утврдено дека подготвувале или извршиле кривични дела поврзани со конфликтот во 2001 година, најдоцна до 26. 9. 2001 година. Согласно овој Закон беа ослободени вкупно 270 лица. Овој Закон во јавноста беше претставен и доживеан како "оправдување на активностите на ОНА за време на конфликтот".

Ако целта на субјектите на лустрацијата т.е. соработниците на службите за државна безбедност "биле поврзани со стекнување определена имотна корист или погодности при вработување или напредување во кариерата", тогаш се поставува прашањето: Дали целите на субјектите на амнестијата (дела против државата и уставниот поредок, акти на тероризам и употребата на оружје и насилство за остварување цели), се помалку тешки?

Ако за лустрацијата се вели дека треба да претставува "расчистување со минатото, заради градење демократија", тогаш дали таа цел ја немаше и амнестијата, која прекина еден вооружен конфликт и кое минато во македонската државна историја е поблиско, а кое подалечно?

Тогаш во што е разликата? Разликата е очигледна. Од една страна, со лустрацијата јавно ќе се обелоденат имињата на соработниците на СДБ, кои соработувале заради лични или државни цели, и ќе им се ограничи/забрани правото на вршење јавна функција, а од друга страна, амнестираните за дела против државата се наградуваат со истите тие добра кои лустрацијата им ги забранува на лустрираните (учество во власта, вршење на јавни-државни функции, вработувања, кариери итн.).

Кога вистински ќе се соочиме со сериозноста на оваа етичка и морална дилема, тогаш ќе бидеме во состојба објективно да одговориме: Дали ни е потребна лустрација, амнестија или амнестија на лустрираните-заради градење на демократија и спречување на манипулација со минатото", нели?